

2. Durdinets, V. V. (2005). Sistemna informatizatsiya zakonotvorchoyi ta pravohoronnoyi diyalnosti : monografiya [The system of informatization and law-enforcement activity: monograph]. Kyiv : Navch. kn. [in Ukrainian].
3. Parhomenko, O. V. (2006). Informatsiyno-analitichne zabezpechennya protsesu priynyattya rishen v sistemi naukovo-tehnichnoyi informatsiyi : dis. ... kand. ekon. nauk : 08.02.02 [Information and analytical support of decision-making in the system of scientific and technical information: Phd in Economics – 08.02.02]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Teleshun, S. O., Titarenko, O. R., Reysterovich, I. V., Viroviy, S. I. (2007). Praktichni elementi informatsiyno-analitichnoyi roboti [Practical elements of information and analytical work]. Kyiv : Vid-vo NADU [in Ukrainian].
5. Pushak, Ya. Ya. (2001). Regionalni osoblivosti formuvannya informatsiyno-analitichnogo zabezpechennya rozvitku pidpriemnitstva : dis. ... kand. ekon. nauk : 08.10.01 [Regional features of formation of information and analytical support enterprise development : Phd in Economics – 08.10.01] Lviv [in Ukrainian].
6. Lazarishina, I. D. (2012). Dzherela informatsiyno-analitichnogo zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstva [Sources of information and analytical support economic security] Visnik ekonomiki transportu i promislivosti – Journal of economy and transport industry, № 38, pp. 62-65 [in Ukrainian].
7. Chorna, N. O. (2011). Otsinka mozhlivosti zastosuvannya CALS-tehnologiy do rozv'yazannya zadach rozpodilenogo upravlinnya [Estimation of the possibility of CALS-technologies for solving problems of distributed control], Kiyivskiy natsionalniy universitet budivnitstva i arhitekturi – Kyiv National University of Construction and Architecture. Retrieved from : http://www.knuba.edu.ua/doc/zbirnyk1/urss8_pdf/97-100.pdf [in Ukrainian].

УДК 338.1

В. І. Осипов,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та моделювання ринкових відносин
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна
e-mail: rinek@onu.edu.ua

ДОСЛІДЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ЕФЕКТИВНІСТЬ» В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються проблеми дослідження категорії «ефективність», яка є визначальною в системі формування сталого механізму економічного зростан-

ня. Порівнюються категорії «ефективність» і «результативність» та пропонується форми їх використання в економічних наукових дослідженнях. Проводиться оцінка різних точок зору щодо категорії «ефективність». Звертається увага на необхідність досягнення результативності системи менеджменту для забезпечення глобальної конкурентоспроможності економіки в Україні.

Ключові слова: ефективність, результативність, ринкова система, антикризові заходи, конкурентні ринки, монетарна політика, ефективне управління, економічна політика держави, критерії ефективності, менеджмент, продуктивність праці, економічне зростання, принципи ефективності.

Термін «ефективність» є в даний час найбільш часто вживаним у всіх сферах суспільної діяльності і стосовно всіх досліджуваних явищ, понять, процесів. Часто використовується поняття «ефективності ринку» і ефективності різних ринкових інструментів. Українськими вченими, наприклад, аналізується «ефективність моделі розвитку внутрішнього ринку України» [1, с. 24-36]. Французький вчений Ж. Сапір висловлює свої висновки щодо умов ефективності ринкової системи і антикризових заходів. Зокрема, він пише: «Висококонкурентні ринки не обов'язково найкращий спосіб координації, який нам потрібен, і стимулювання конкуренції може знищити ефективність, тому що в реальній світовій економіці жоден ринок не може бути інформаційно ефективним» [2, с. 75]. Торкаючись ролі інвестицій в подоланні сучасної глобальної економічної кризи, Ж. Сапір пише: «Але під час рецесії приватний сектор не схильний посилювати свою інвестиційну діяльність. Зазвичай державна інвестиційна політика є ефективним антициклічним інструментом» [2, с. 81]. Показовим фактом застосування терміну «ефективність» є змістовна теза, що «ефективне використання знань – найважливіший фактор переходу до ринку» [3, с. 5].

Український вчений О. Грищенко, аналізуючи концептуальні засади переходу до нової парадигми монетарної політики, підкреслює, що розроблені ним підходи «дозволять створити ефективні грошово-кредитні інститути та сформуванати адекватну монетарну політику» [4, с. 41]. Можна також вказати приклади використання понять «ефективності бюджетно-податкового адміністрування» [5, с. 75] і «ефективності інфорсменту прав власності та контр-

актних зобов'язань», «ефективності застосування господарського законодавства» [6, с. 83, 93], «ефективності діяльності на ринку венчурного інвестування» [див.: 7]. Часто можна зустріти в ЗМІ згадка про «ефективності та надійності поставок електроенергії (теплоенергії тощо)».

У дослідженні російського вченого А. Худокормова, присвяченому аналізу поглядів Нобелівського лауреата Дж. Стігліца, зокрема, зазначається, що основою цінностей демократичного ідеалізму «Стігліц називає соціальну справедливість, політичну демократію і свободу, закликаючи до загального відмови від грубого індивідуалізму на користь розумнішого і ефективного поєднання приватної ініціативи і колективних дій» [8, с. 61].

Вищенаведені приклади показують, наскільки широко застосовується термін «ефективність». Звичайно, у багатьох випадках його застосування не можна визнати цілком закономірним, оскільки більш обґрунтованим було б використання епітетів «дієвий», «раціональний», «корисний», «конструктивний», «позитивний», «оптимальний». Прикладом зваженого оперування термінами в економіці може послужити стаття Я. Жаліло і Д. Чернікова «Дієвість економічної політики держави в контексті ринкового реформування» [див.: 9].

Настільки широке і різноманітне використання терміну «ефективність» обумовлює необхідність диференційованого підходу до визначення сутності та інструментарію поняття ефективності в кожному окремому випадку. Так, ефективність функціонування ринку не може бути ідентичною за змістом і вимірюванням з ефективністю господарсько-фінансової діяльності підприємства. При цьому слід зазначити, що як в першому, так і в другому випадках (так само як і у всіх інших) теоретичні питання сутності ефективності, її показників ще слабо відпрацьовані, є дискусійними.

Розглянемо основні віхи розвитку і становлення теорії ефективності та її дискусійні питання. Лауреат Нобелівської премії французький вчений-економіст Моріс Аллі вважає, що можна виділити три етапи еволюції теоретичних уявлень про теорію ефективності в економіці. «З перших кроків економічної науки

проблема ефективного економічного управління стала однією з центральних», – вказує він [10, с. 11]. Перший етап у розвитку теорії ефективності в економіці, вважає М. Алле, включає період до появи робіт В. Паретто, другий – період від В. Парето до Другої світової війни, третій починається близько 1940 року [10, с. 12].

Перший етап, на думку М. Алле, визначався класичним ліберальним вченням. Згідно з його підходу, ринкова економіка і приватна власність на засоби виробництва завжди призводять до оптимуму. Однак, зауважує М. Алле, визначення оптимуму залишається досить розмитим, і до того ж мова йде більше про твердженнях, ніж про докази. «Класична ліберальна школа, по суті, обмежується твердженнями, що тільки ринкова економіка і приватна власність дозволяють найкращим чином використовувати наявні ресурси для задоволення потреб людей», – підкреслює М. Алле [10, с. 12].

В. Парето, згідно з висновком М. Алле, вдалося вперше поставити проблему економічного управління дійсно на наукову основу, він дав точні і строгі визначення ефективного управління, що може бути розцінене як рішуче завоювання науки. В. Парето дав також доказ, згідно з яким умови максимальної ефективності тожні умовам рівноваги ринкової економіки. Однак його доказ не може вважатися задовільним [10, с. 12].

Після Другої світової війни почався третій етап розвитку теорії ефективності в економіці, який М. Алле характеризує як етап посиленою вимогливості. У великій кількості наукових робіт робилися спроби уточнити і зробити більш суворим дослідження умов максимальної ефективності економіки. Ці роботи привели до виникнення численної літератури. Але, на жаль, ці дослідження підпорядковані обмежувальним гіпотезам, придатність яких не може бути доведена [10, с. 13].

У післявоєнні роки, точніше – з 1950-1960-х років, почали розробляти теорію ефективності в економіці також і радянські вчені-економісти. Але ще в 1960-і роки термін «ефективність» застосовувався в підручниках з політекономії як синонім терміну «рентабельність». Однак і до кінця 1980-х років, до моменту роз-

валу СРСР, ключові питання теорії ефективності в економіці так і залишилися спірними. Матеріали дискусій, які постійно тривали в радянській економічній літературі, показували, що вузловими проблемами теорії ефективності виробництва залишалися питання її сутності, її критерію, її видів і показників. По кожному з них висловлювалися різні, часто взаємовиключні, погляди. Так, критерій ефективності виробництва згідно з однією з точок зору характеризувався як її кількісне вираження, а згідно з іншою - її якісну сторону, тобто її глибинну сутність.

Але в сучасній навчальній та науковій літературі спостерігається відхід від поглибленого розгляду питань теорії ефективності в економіці, тобто, як правило, відсутня всебічний теоретичний аналіз сутності, критерію, видів і показників ефективності виробництва, а зазвичай питання теорії ефективності виробництва обмежуються розглядом її показників. Причому, це відноситься до більшості як вітчизняних, так і зарубіжних видань.

Наприклад, в одному з вітчизняних підручників з політекономії, найбільш повному за складом розглянутих тем, питання ефективності виробництва викладені в темі «Витрати і доходи підприємства» [див. : 11, с. 289-296]. У цьому підручнику рекомендується два показника ефективності виробництва. Так, вказується, що «для визначення поточної ефективності витрат підприємства на виробництво продукції (прибутковості) застосовується показник норми прибутку», який являє собою відношення прибутку до поточних витрат [11, с. 293]. Поряд з цим «реальна ефективність підприємства може виявлена шляхом застосування узагальнюючого показника, такого, як норма рентабельності. Норма рентабельності - це відношення балансового прибутку до середньорічної вартості основного капіталу і нормативних оборотних коштів» [11, с.293].

Таким же вибіркоким способом викладається і аналізується тема ефективності в економіці в інших вітчизняних і зарубіжних виданнях по загальній економічній теорії, макроекономіки, мікроекономіки та менеджменту. В одному з найбільш ґрунтовних вітчизняних підручників з мікроекономіки та макроекономіки в

частині «Мікроекономіка» виділяються поняття «ефективність у виробництві» і «ефективність розміщення ресурсів». Сутність першого поняття характеризується наступним чином: «Ефективність (оптимальність по Парето) у виробництві досягається при такому розподілі ресурсів між галузями, що неможливо їх перерозподіл, який збільшував би виробництво будь-якого блага без зменшення виробництва хоча б одного з інших благ» [12, с.166-167]. Сутність поняття «ефективність розміщення ресурсів» викладена так: «Для ефективного функціонування економіки в цілому, розміщення ресурсів між виробництвом різних благ повинно бути таким, щоб структура виробництва благ при ефективному використанні ресурсів збігалася зі структурою споживання ... тобто споживачі повинні бути готові заміщати блага в своїй споживчій корзині в такій же пропорції, як економіка може трансформувати одне благо в інше. Такий збіг можливий, коли всі ринки є повністю конкурентними і на кожному з них встановлюються ефективні ціни» [12, с. 170].

Західними вченими-економістами відмічена явна односторонність характеристики ефективності в економіці, яка демонструється в руслі мікроекономіки. Американський вчений Х. Лейбенстайн, зокрема, констатує, «що економічна теорія фокусує увагу на аллокативній ефективності, виключаючи інші типи ефективності, які в дійсності є в багатьох випадках більш важливими. Більш того, підвищення «неаллокативної ефективності» є важливим аспектом процесу зростання» [13, с. 477]. При цьому слід зазначити, що під аллокативною ефективністю прийнято розуміти ефективність розміщення ресурсів або продуктів [13, с. 477]. І дійсно, такий висновок підтверджується також і при аналізі інших видань з мікроекономіки. У виданні американських авторів, наприклад, наводяться такі визначення: «Ефективність у виробництві: ситуація, в якій при наявному рівні знань і даній кількості виробничих ресурсів неможливо виробити більшу кількість одного товару без втрати можливості зробити кілька іншого товару» [14, с. 12]. «Економічна ефективність: такий стан справ, при якому неможливо провести зміни з метою повного задоволення бажань однієї людини без заподіяння шкоди іншій людині» [14, с. 12].

Такою же однобічністю, як мікроекономіка, страждає також і макроекономічний підхід до визначення ефективності в економіці, а саме: головним, а в основному – єдиним, показником ефективності економіки в виданнях з макроекономіки розглядається показник ефективності ринку. У «європейському тексті» з макроекономіки, наприклад, наводиться таке визначення: «Точне визначення ефективності ринку виражається в тому, що ціни на ефективних ринках відображають всю доступну інформацію. Для досягнення ефективності ринку слід дотримуватися двох умов: по-перше, ринки повинні займатися збором всієї доступної інформації про майбутнє, в тому числі платній; по-друге, ринки повинні правильно обробляти інформацію, тобто, спираючись на принципи, які не суперечать фактам систематично (вони мають «правильне» розуміння економіки) [15, с. 430].

Але і в літературі західних вчених «для початківців», також рекомендується визначення аллокативної ефективності в економіці. У книзі шведського вченого Класа Еклунда, наприклад, вказується, що «ефективність виробництва означає, що ресурси використовуються – або, точніше сказати, «розміщуються» – таким чином, що неможливо збільшити виробництво одного товару або послуги, не скорочуючи виробництва інших товарів чи послуг» [16, с. 36].

У навчальній літературі з менеджменту підхід до визначення ефективності в економіці теж явно однобічний, а саме, він формується виходячи з вимог і інтересів менеджменту. Наприклад, в, очевидно, самому ґрунтовному підручнику з менеджменту [17] виділяються і розрізняються поняття «ефективності» і «результативності»: «Щоб бути успішною впродовж тривалого часу, щоб вижити і досягти своїх цілей, організація повинна бути як ефективною, так і результативною. За словами популярного дослідника Пітера Друкера, результативність є наслідком того, що «робляться потрібні, правильні речі». А «ефективність є наслідком того, що» правильно створюються ці самі речі». І перше, і друге однаково важливо. Результативність, в тому сенсі, що «робляться правильні речі», є чимось невідчутним, що важко визначити, осо-

бливо якщо організація внутрішньо неефективна. Але ефективність зазвичай можна вимірювати і виражати кількісно, оскільки можна поставити діагноз грошову оцінку її входів і виходів. Відносна ефективність організації називається продуктивність. Продуктивність виражається в кількісних показниках. Продуктивність – це відношення кількості одиниць на виході до кількості одиниць на вході » [17, с. 48-50].

Таким чином, пошуки науки з менеджменту в сфері основ теорії ефективності в економіці концентруються на показнику продуктивності, що зовсім нескладно пояснити, оскільки менеджмент вивчає відносини на підприємстві до такого ресурсу як персонал підприємства, робоча сила, люди, зайняті на виробництві та в управлінні на підприємстві. Друге, що необхідно відзначити, аналізуючи вищенаведені цитати, це те, що поряд з поняттям ефективності в науці по менеджменту виділяється також поняття результативності. Але це поняття не надають кількісну оцінку. На нашу думку, цей факт потребує подальшого аналізу, оскільки визначає вирішальні теоретичні напрямки при виборі методу вимірювання ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства. Адже існують і інші підходи до комбінування співвідношень понять «ефективність» і «результативність». Пол Хейне, професор Сіетлського університету в США, висловив таку точку зору: «Ефективність – гідність, яке найбільш послідовно звеличується економістами. Це не повинно дивувати, оскільки ефективність і економічність – майже синоніми. Обидва терміни характеризують результативність використання коштів для досягнення цілей » [18, с. 253]. У той же час поняття ефективності та результативності розглядаються деякими авторами як синоніми [19, с. 467].

Якщо виходити з того, що «результативність» та «ефективність» в економіці – різні економічні категорії, то слід конструювати методи вимірювання, показники окремо щодо «ефективності виробництва» і щодо «результативності виробництва». Але в нашій економічній літературі склався підхід, згідно з яким терміни «результат» і «ефект» сприймаються як синоніми. Наприклад, в

одному з провідних навчальних видань – підручнику з економіки підприємства, підготовленому вченими Київського Національного економічного університету, висловлюється точка зору, що формалізованим виразом ефективності виробництва (продуктивності системи) є відношення результатів до ресурсів (витрат) [20, с. 450].

У підручнику з економіки підприємства, підготовленому львівськими вченими, зазначено наступне: «В процесі функціонування будь-якого підприємства витрачаються певні ресурси: матеріальні, трудові, фінансові. Отримані внаслідок витрат ресурсів результати називають ефектом діяльності» [21, с. 457]. У навчальному посібнику з економіки підприємства, підготовленому сумськими вченими, наводиться теза: «Теорія ефективності чітко розмежує поняття ефекту та ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під іншим - співвідношення ефекту і витрат, яким він породжений» [18, с. 250]. Правда, на наступній сторінці навчального посібника, виданого в Сумах, постулюється, що «під умовним поняттям» економічний результат »звичайно розуміється загальний (брутто) результат (зокрема, виручка, дохід), а під поняттям «економічний ефект» – чистий (нетто) результат (зокрема, прибуток). Принципова взаємозв'язок між зазначеними двома поняттями може бути виражена формулою: $E = P - B$, де E – величина умовного економічного ефекту, P – величина умовного економічного результату, B – повні витрати на захід, який викликав ефект» [18, с. 251]. Такий підхід, на наш погляд, може викликати лише подив. По-перше, чому і ефект, і результат називаються умовними, – обґрунтування немає і, очевидно, не може бути. По-друге, чому результатом називається виручка, дохід, тобто обсяг продукції, а ефектом – прибуток, – теж немає обґрунтування. Адже по суті і продукція, і прибуток виступають результатами діяльності підприємства.

Термін «ефект» з'явився, можна з повною вірогідністю стверджувати, в зарубіжних виданнях, і був логічно використаний і в вітчизняних публікаціях. При цьому вони використовувалися як терміни-синоніми. Так, в монографії відомого радянського (російського) вченого-економіста А. Н. Цигічко, виданої в 1990 році,

терміни «результат» і «ефект» застосовуються як рівноправні, взаємозамінні [22, с. 11].

При цьому слід підкреслити, що широка поширеність застосування терміну «ефект» виражається і в тому, що вони використовувалися і в роботах К. Маркса Ф. Енгельса.

У російських і українських тлумачних словниках терміни «результат» і «ефект» висловлюють в цілому одне і те ж: кінцевий підсумок чогось, наслідок чого-небудь [23, с. 551, 745]. Отже, слід прагнути до загального визнання серед українських вчених точки зору, що терміни «результат» і «ефект», «результативність» та «ефективність» є синонімами, і в теорії ефективності виробництва повинні використовуватися як рівнозначні.

Підводячи підсумок розгляду точок зору про основи теорії ефективності, висловлюваних в навчальних виданнях по менеджменту, мікроекономіки та макроекономіки, можна констатувати, що питання теорії ефективності виробництва розроблені в них вкрай недостатньо. Це полягає як в обмеженості теоретичних питань, які розглядаються, так і в недостатній розробленості питань кількісної характеристики ефективності виробництва (обмеженість кола показників кількісної характеристики, недостатня методична розробленість порядку їх розрахунку). Значно більш ґрунтовним, як правило, є підхід до цих питань теорії ефективності виробництва в навчальній і науковій літературі з економіки підприємства, оскільки зазвичай з певною повнотою розглядаються питання як сутності категорії ефективності, так і суті її критерію та показників.

Таким чином, за підсумками проведеного вище аналізу підходів до характеристики суті та методів вимірювання ефективності виробництва, які опубліковані у вітчизняній і зарубіжній літературі, можна обґрунтовано зробити висновок, що ключові питання теорії ефективності виробництва все ще залишаються дискусійними, невіршеними, потребують подальшого дослідження та вдосконалення .

На наш погляд, для розробки адекватного підходу до вирішення ключових питань теорії ефективності (результативності) гос-

подарсько-фінансової діяльності підприємства необхідно визначити коло принципів положень, які служили б методологічною базою забезпечення достовірного і несуперечливого вирішення питань, які приймаються в якості об'єкта аналізу.

Першим принципом вирішення дискусійних питань теорії ефективності діяльності підприємства, на наш погляд, є установка, що їх слід аналізувати в розрізі видів діяльності підприємства. Об'єктивно виділяються наступні види (сфери) діяльності підприємства: 1) виробнича (основна, операційна); 2) інвестиційна; 3) інноваційна; 4) діяльність у фінансовій сфері народного господарства; 5) соціальна; 6) екологічна; 7) інші види. Об'єктом аналізу даної статті виступає виробнича (основна, операційна), яку і прийнято представляти в теорії і практиці як господарсько-фінансову діяльність, оскільки виробнича діяльність включає як випуск, так і збут продукції. Лише на основі рішення проблем теорії ефективності щодо цієї сфери діяльності підприємства можна будувати теоретичні положення ефективності інших сфер його діяльності.

Другий принцип. Пропонується розглядати сутність ефективності діяльності підприємства і її критерії повинні розглядатися в розрізі кожного з видів (сфер) діяльності підприємства і обумовлюватися метою, місією даної сфери.

Третій принцип. Види ефективності діяльності підприємства повинні бути повністю взаємопов'язані з її сутністю і мати функціональне значення. Четвертий принцип: види ефективності діяльності підприємства, її критерій і показники повинні бути в логічних і сутнісних взаємозв'язках, тобто складати структурно і змістовно завершені системи.

Нарешті, п'ятий принцип. Пропонується, що при визначенні складу показників, які характеризують ступінь ефективності діяльності підприємства, треба виходити з того, що виконувати таку функцію можуть багато показників з тих, які розраховуються для відображення всіх сторін, аспектів діяльності підприємства. Тому їх треба ранжувати за ознаками повноти і безпосередності характеристики ефективності виробництва.

Таким чином, провідними питаннями теорії ефективності виробничої (основний, операційної) діяльності підприємства виступають питання її сутності та критерію. На наш погляд, у визначенні сутності ефективності виробничої (господарсько-фінансово-маркетингової діяльності підприємства повинно відбиватися, яку роль виконує ефективність виробництва в забезпеченні успішної, конкурентоспроможної діяльності підприємства, а у визначенні критерію ефективності виробництва – яким чином, яким способом забезпечується ефективність виробництва. Нобелівський лауреат М. Алле вважає ефективність виробництва джерелом економічного, науково-технічного, соціального прогресу суспільства. Він пише: «Чи йде, наприклад, мова про підвищення рівня життя, культурний розвиток або національної оборони, ефективність економічної діяльності виступає, очевидно, як головна умова» [10, с. 10].

Таким чином, орієнтуючись на це положення, слід вважати, що ефективність виробничої діяльності підприємства - це економічна категорія, яка відображає здатність підприємства забезпечувати відтворення витрат, пов'язаних з виробництвом, а також накопичень, необхідних для вирішення інвестиційних, інноваційних, соціальних, екологічних та інших завдань розвитку виробничої сфери підприємства.

У роботі М. Алле наведено також положення, яке, здається, є спосіб, шлях, засіб досягнення ефективного виробництва на підприємстві. Він пише про «найкращому забезпеченні потреб при даних ресурсах і технічних знаннях» [10, с. 7].

Всесвітньо відомий американський соціолог Д. Белл вважає, що одним з провідних принципів побудови сучасного суспільства є принцип економізації – «спосіб виділення ресурсів відповідно до принципів найменших витрат, мінливості, оптимізації, максимізації, тощо» [24, с. 16]. Д. Белл поряд з матеріальними ресурсами розглядає також і час як виробничий ресурс. Він вказує «У сучасній економіці, яка характеризується зростанням добробуту, час парадоксальним способом стає дефіцитним з усіх ресурсів. На відміну від інших економічних ресурсів він не може накопичу-

ватися. Говорячи економічною мовою, пропозиція часу обмежена і подібно кожному іншому обмеженому ресурсу воно має ціну. У суспільствах, де продуктивність праці досить висока, розподіл часу втілюється в гостру економічну проблему, і пошук ефективних форм раціонування необхідний для кращого використання часу. Таким чином, принцип простий: коли продуктивність праці стає високою, час щодо дорожчає. Економічне зростання тягне за собою постійне підвищення дефіциту часу» [24, с. 641].

Критерії ефективності виробництва, як способи забезпечення та контролю її рівня, постійно знаходяться в полі зору вчених. Російський соціолог зі світовою популярністю В. Л. Іноземцев прийшов до такого висновку: «Зростання виробництва обганяє сьогодні збільшення масштабів споживання енергії та мінеральних ресурсів, і це є важливою характерною рисою суспільства, прогрес якого заснований на використанні новітніх технологічних досягнень» [25, с. 472]. Необхідно також звернути увагу на альтернативну точку зору: «Існуючі фінансові потоки – головний критерій оцінки ефективності роботи підприємства» [26, с. 8]. У зв'язку з цим, перш за все, слід зазначити, що критерій ефективності діяльності підприємства може бути тільки один, тому не може бути головного і другорядних критеріїв ефективності виробництва. По-друге, фінансові потоки, тобто економічна інформація про їх обсяги сама по собі не може бути ніяким мірилом ефективності виробництва, вона може лише використовуватися для розрахунку будь-яких показників. Інакше кажучи, фінансові потоки на підприємстві як вихідна економічна інформація для розрахунку показників ефективності діяльності підприємства, – про таку роль фінансових потоків має сенс вести розмову.

Список использованной литературы

1. Пустовойт О. Эффективность модели развития внутреннего рынка Украины / О. Пустовойт // Экономика Украины. – 2008. – № 5. – С. 24-36.
2. Сапир Ж. Насколько тяжело, насколько долго / Ж. Сапир // Экономика Украины. – 2008. – № 10. – С. 73-93.
3. Кузнецов Е. Механизмы запуска инновационного роста в России / Е. Кузнецов // Вопросы экономики. – 2003. – № 3. – С. 4-25.
4. Гриценко А. Концептуальные основы перехода к новой парадигме

- монетарной политики / А. Гриценко // Экономика Украины. – 2009. – № 2. – С. 31-41.
5. Журавлев А. Эффективность бюджетно-налогового администрирования / А. Журавлев // Экономист. – 2008. – № 6. – С. 75-83.
 6. Радыгин А. Инфорсмент прав собственности и контрактных обязательств / А. Радыгин, Р. Энтов // Вопросы экономики. – 2003. – № 5. – С. 83-100.
 7. Ковалишин П. Формування інвестиційного клімату та ефективність діяльності на ринку венчурного інвестування / П. Ковалишин // Економіст. – 2009. – № 2. – С. 44-48.
 8. Худокормов А. Джозеф Стиглиц лидер «информационной экономики» и «нового кейнсианства» / А. Худокормов // Российский экономический журнал. – 2008. – № 3-4. – С. 45-67.
 9. Жалило Я. Действенность экономической политики государства в контексте рыночного реформирования / Я. Жалило, Д. Черников // Экономика Украины. – 2000. – № 12. – С. 13-23.
 10. Алле М. Условия эффективности в экономике / М. Алле / Пер. с франц. Л. Б. Азимова, А. В. Белянина, И. А. Егорова, Н. М. Калмыковой. – Москва : Научно-издательский центр «Наука для общества», 1998. – 304 с.
 11. Башнянін Г. І. Політична економія : Підручник для студентів екон. спец. закл. освіти / Г. І. Башнянін, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – Київ : Ельга, Ніка-центр, 2002. – 527 с.
 12. Мікроекономіка і макроекономіка : Підруч. для студентів екон. спец. закл. освіти; У 2 ч. / С. Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна та ін.; За заг. ред. С. Будаговської. – Київ : Видавництво Соломії Павличко „Основи”, 2001. – 517 с.
 13. Теория фирмы / Под ред. В. И. Гальперина. – Санкт-Петербург : Экономическая школа, 1995. («Веги экономической мысли»; Вып. 2). – 534 с.
 14. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Рынок : микроэкономическая модель / Э. Дж. Долан, Д. Линдсей / Пер. с англ. В. Лукашевича и др. / Под общ. Ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. – Санкт-Петербург, 1992. – 496 с.
 15. Бурда М. Макроэкономика : Учебник. – 2-е изд. / М. Бурда, Ч. Виплом / Пер. с англ. Г. В. Борисова, И. В. Розмаинского, А. А. Фофанова, К. А. Холодилина / Под ред. канд. экон. наук В. В. Лукашевича, К. А. Холодилина. – Санкт-Петербург : Судостроение, 1998. – 544 с.
 16. Эклунд К. Эффективная экономика – шведская модель. Экономика для начинающих и не только для них ...) / К. Эклунд / пер. со швед.; авт. предисл. В. В. Попов, Н. П. Шмелев; науч. ред. А. М. Волков. – Москва : Экономика, 1991. – 349 с.
 17. Маскон М.Х. Основы менеджмента / М. Х. Маскон, М. Альберт, Ф. Хедоури / Пер. с англ. – Москва : Дело, 2000. – 704 с.
 18. Мельник Л. Г. Экономика предприятия. Конспект лекций : Учебное пособие / Л. Г. Мельник, Л. И. Каринцева. – Сумы : ИТД „Университетская книга”, 2002. – 400 с.
 19. Зайцев Н. А. Экономика организации / Н. А. Зайцев. – Москва : „Экзамен”, 2000. – 768 с.

20. Економіка підприємства : Підручник / За заг. ред. С. Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ : КНЕУ 2001. – 528 с.
21. Економіка підприємства : Підручник / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, О. М. Семенів та ін. / За загальною редакцією Й. М. Петровича. – Львів : „Новий Світ – 2000”, 2004. – 680 с.
22. Цыгичко А. Н. Новый механизм формирования эффективности / А. Н. Цыгичко. – Москва : Экономика, 1990. – 192 с.
23. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 57000 слов / Под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. 20-е изд., стереотип. – Москва : Рус. Яз., 1988. – 750 с.
24. Белл Даниел. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Даниел Белл; перевод с англ. – М.: Academia, 1999. – 956 с.
25. Иноземцев В. П. За пределами экономического общества. Научное издание / В. П. Иноземцев. – Москва : Academia – Наука, 1998. – 640 с.
26. Зозулев А. Бренд как нематериальный актив в постиндустриальном обществе / А. Зозулев, Ю. Нестерова // Экономика Украины. – 2008. – № 3. – С. 4-11.

Стаття надійшла 14.03.2016 р.

В. И. Осипов,

доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры экономики и моделирования рыночных отношений
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина
e-mail: rinek@onu.edu.ua

ИССЛЕДОВАНИЕ КАТЕГОРИИ «ЭФФЕКТИВНОСТЬ» В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы исследования категории «эффективность», которая является определяющей в системе формирования устойчивого механизма экономического роста. Сравниваются категории «эффективность» и «результативность» и предлагается формы их использования в экономических научных исследованиях. Проводится оценка различных точек зрения по категории «эффективность». Обращается внимание на необходимость достижения результативности системы менеджмента для обеспечения глобальной конкурентоспособности экономики в Украине.

Ключевые слова: эффективность, результативность, рыночная система, антикризисные меры, конкурентные рынки, монетарная политика, эффективное управление, экономическая политика государства, критерии эффективности, менеджмент, производительность труда, экономический рост, принципы эффективности.

V. I. Osipov,

Doctor of Economics, Professor,

Professor of Department of Economics and modeling of market relations
of Odesa I. I. Mechnikov National University

24/26, Frantsuzkiy av., Odesa, 65044, Ukraine

e-mail: rinek@onu.edu.ua

STUDY OF "EFFECTIVENESS" CATEGORY IN THE SYSTEM OF SOCIETY'S SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Summary

The article deals with the problem of the study of "Efficiency" category, which is crucial in the formation of a system of sustainable economic growth mechanism. We compared the "efficiency" category and the "effectiveness" and proposed forms of their use in economic research. An evaluation of the different points of view on the "efficiency" category. The attention is drawn to the fact that in order to ensure the global competitiveness of the economy in Ukraine we need to achieve an effectiveness of management system.

Keywords: efficiency, effectiveness, market system, anti-crisis measures, competitive markets, monetary policy, good governance, economic policy of the state, the effectiveness criteria, management, productivity, economic growth, efficiency guidelines.

References

1. Pustovoyt, O. (2008). Effektivnost modeli razvitiya vnutrennego rynka Ukrainy [Effectiveness of internal models of market development in Ukraine], *Ekonomika Ukrainy – Economics of Ukraine*, № 5, pp. 24-36 [in Russian].
2. Sapir, Zh. (2008). Naskolko tyazhelo, naskolko dolgo [How hard, how long], *Ekonomika Ukrainy - Economics of Ukraine*, № 10, pp. 73-93 [in Russian].
3. Kuznetsov, E. (2003). Mehanizmy zapuska innovatsionnogo rosta v Rossii [Mechanisms of launching the innovative growth in Russia], *Voprosy ekonomiki - Questions of economics*, № 3, pp. 4-25 [in Russian].
4. Gritsenko, A. (2009). Kontseptualnye osnovy perehoda k novoy paradigme monetarnoy politiki [Conceptual bases of transition to a new paradigm of monetary policy], *Ekonomika Ukrainy – Economics of Ukraine*, № 2, pp. 31-41 [in Russian].
5. Zhuravlev, A. (2008). Effektivnost byudzhethno-nalogovogo administrirovaniya [Effectiveness of fiscal administration], *Ekonomist – The Economist*, № 6, pp. 75-83 [in Russian].
6. Radygin, A. (2003). Inforsment prav sobstvennosti i kontraktnykh obyazatelstv [Enforcement of property rights and contractual obligations], *Voprosy ekonomiki – Questions of economics*, №5, pp. 83-100 [in Russian].
7. Kovalishin, P. (2009). Formuvannya investitsiyного klimatu ta efektyvnist

- diyality na rynku venchurnogo investuvannya [Formation of the investment climate and the efficiency of the market of venture investment], *Ekonomist – The Economist*, № 2, pp. 44-48 [in Ukrainian].
8. Hudokormov, A. (2008). Dzhozef Stiglits lider «informatsionnoy ekonomiki» i «novogo keynsianstva» [Joseph Stiglitz, the leader of the "information economy" and "new Keynesian"], *Rossiyskiy ekonomicheskyy zhurnal – Russian Economic Journal*, № 3-4, pp. 45-67 [in Russian].
 9. Zhalilo, Ya. (2000). Deystvennost ekonomicheskoy politiki gosudarstva v kontekste rynochnogo reformirovaniya [The effectiveness of economic policy in the context of market reform], *Ekonomika Ukrainy – Economics of Ukraine*, № 12, pp. 13-23 [in Russian].
 10. Alle, M. (1998). Usloviya effektivnosti v ekonomike [Terms of efficiency in the economy] Moscow : Nauchno-izdatelskiy tsentr «Nauka dlya obshchestva» [in Russian].
 11. Bashnyanin, G. I. (2002). Politichna ekonomiya [Political Economy]. Kyiv : Elga, Nika-tsentr [in Ukrainian].
 12. Budagovska, S., Kilievich, O., Lunina, I. (2001). Mikroekonomika i makroekonomika [Microeconomics and Macroeconomics], Kyiv : Vidavnytstvo Solomii Pavlichko „Osnovi” [in Ukrainian].
 13. Galperina, V. I. (1995). Teoriya firmy [Theory of the firm]. SPb.: Ekonomicheskaya shkola [in Russian].
 14. Dolan, E. Dzh., Lindsey, D. (1992). Rynok : mikroekonomicheskaya model [Market : microeconomic model]. SPb. [in Russian].
 15. Burda, M. (1998). Makroekonomika [Macroeconomics]. SPb.: Sudostroenie [in Russian].
 16. Eklund, K. (1991). Effektivnaya ekonomika – shvedskaya model [Efficient economy – Swedish model]. Moscow : Ekonomika [in Russian].
 17. Maskon, M. H. (2000). Osnovy menedzhmenta [Fundamentals of Management]. Moscow : Delo [in Russian].
 18. Melnik, L. G. (2002). Ekonomika predpriyatiya [The Economics of Enterprise]. Sumy: ITD „Universitetskaya kniga” [in Russian].
 19. Zaytsev, N. A. (2000). Ekonomika organizatsii [Business organization]. Moscow : „Ekzamen” [in Russian].
 20. Pokropivii, S. F. (2001). Ekonomika pidpriemstva [The Economics of Enterprise]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].
 21. Petrovich, Y. M. (2000). Ekonomika pidpriemstva [The Economics of Enterprise]. Lviv : „Noviy Svit – 2000” [in Ukrainian].
 22. Tsygichko, A. N. (1990). Novyy mehanizm formirovaniya effektivnosti [A new mechanism of formation of efficiency]. Moscow : Ekonomika [in Russian].
 23. Ozhegov S. I. Slovar russkogo yazyka : ok. 57000 slov [Russian Dictionary: approx. 57000 words]. M. : Rus. Yaz. [in Russian].
 24. Bell, Daniel (1999). Gryadushchee postindustrialnoe obshchestvo. Sotsialnoe prognozirovanie [The coming post-industrial society. Socio forecasting]. Moscow : Academia [in Russian].
 25. Inozemtsev, V. P. (1998). Za predelami ekonomicheskogo obshchestva

- [Beyond the economic society]. Moscow : Academia – Nauka [in Russian].
26. Zozulev, A. (2008). Brend kak nematerialnyy aktiv v postindustrialnom obshchestve [The brand as an intangible asset in a postindustrial society], *Ekonomika Ukrainy – Economics of Ukraine*, № 3, pp. 4-11 [in Russian].

УДК 330:341.1

Е. В. Садченко,

доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой менеджмента и математического моделирования
рыночных процессов

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Французский бульвар, 24/26, г. Одесса, 65058, Украина

e-mail: esadchenko@gmail.com

СУЩНОСТЬ И ПРИЧИНЫ КРИЗИСА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассматриваются особенности управления в условиях кризиса, как предпосылки организационного развития. Определена суть и проблемы кризиса развития предприятия. Представлены кризисные явления в развитии предприятия, которые тесно связаны с характером жизненного цикла предприятия. Выявлены подходы, принципы и методы антикризисного управления.

Ключевые слова: управление, управление предприятием, антикризисное управление.

Современное общество стремится к постоянному улучшению уровня и условий жизни, которые можно обеспечить только путем экономического роста страны и, конечно, возможно достичь только при условии устойчивого развития предприятий – производителей продукции, которые удовлетворяют возрастающие нужды общества. Продолжительный экономический рост и развитие не могут быть равномерными в любой экономической системе, поскольку их постоянно перерывают периоды переходных процессов и экономической нестабильности. Циклические процессы и кризисы являются общим свойством эволюции и развития любой системы. В этом смысле методы управления в условиях кризиса, средства диагностики, меры противодействия кризисным явлениям и выходу из кризиса составляют круг проблем антикризисного управления предприятиями.